דְּאִיצְטַנַּע מִינָּךְ – כדי שאוכל להצטנע ממך. אך בחצירות הסמוכות זו לזו, ושניהם משתמשים בהם תמיד, יודע כל אחד להזהר ולא לעשות שם תשמישים צנועים, והיזק ראיה במקום כזה אינו נחשב היזק.

עד עתה פירשה הגמרא את הדעה הסוברת ש'מחיצה' היינו כותל, והיזק ראיה אינו נחשב היזק, הגמרא מביאה עכשיו דעה אחרת בנידון זה: **לִישָׁנָא אַחֲרִינָא אָמְרֵי לָהּ** – יש ששנו את הסוגיא **לעיל** (ב ע"א וע"ב) בלשון אחרת. **סַבְרוּהָ** – סברו בני הישיבה לומר, **מַאי 'מְחִיצָה'** ששנינו במשנה (ב.), **פְּלוּגְתָּא** – חלוקה, **דִּכְתִיב** (במדבר לא מג) 'וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן הַצֹּאן, שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף' וגו', כלומר זו היתה חלוקת השלל שקיבלו שאר העם. וכוונת המשנה היא שהשותפים שרצו לעשות חלוקה בחצר, כלומר לסיים את שותפותם בחצר ולחלקה ביניהם, כופים הם זה את זה לבנות כותל באמצע.

לפי פירוש זה בלשון המשנה, יש ללמוד הלכה. מדייקת הגמרא: **וּלְפֵירוּשׁ זֶה מִשְּׁמַע, דְּכֵיוָן דְּרָצוּ לְחַלֵּק אֶת הַחָצֵר הֲרֵי הֵם בּוֹנִין אֶת הַפְּחוֹתָל בְּעַל כָּרְחָן,** ואין אחד מהם יכול לסרב ולהמנע מכך, **אַלְמָא, הֵיזֵק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֵיזֵק.**

הגמרא מנסה לפרש באופן אחר את הלשון 'מחיצה' שבמשנה. שואלת הגמרא: **אֵימָא** – שמא נאמר ונפרש, **מַאי 'מְחִיצָה'**, **גּוּדְא** – כותל, **דְּתָנַן, מְחִיצַת הַכֶּרֶם** שבין הכרם לשדה תבואה, ומחמתה אין התבואה והגפנים נחשבים ככלאים, **שֶׁנִּפְרְצָה, אוֹמֵר לוֹ** בעל השדה **לבעל הכרם 'גְּדוֹר'**. גדרה **וְנִפְרְצָה** שנית, **אוֹמֵר לוֹ 'גְּדוֹר'**. **אִם נִתְיָאֵשׁ** בעל הכרם **הַיְשָׁנָה וְלֹא גְּדָרָהּ, חֲרֵי זֶה קִידֵּשׁ** – אסר את התבואה **וְחַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָהּ** – חייב בעל הכרם לשלם עליה, ומוכח שפירוש הלשון מחיצה הוא כותל. ולפי זה כוונת המשנה כך, השותפים שחלקו את החצר ורצו לעשות כותל, כופים הם זה את זה לבנותו באמצע. **וְטַעֲמָא** שחייבים שניהם לבנותו הוא משום **דְּרָצוּ** שניהם **בכך, הָא לֹא רָצוּ,** אף שאחד רצה בכך, **אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ** – את השני, שאינו רוצה, אלא יחלקו ב'מסיפס', יתידות עצים התחובות בקרקע. **אַלְמָא, הֵיזֵק רְאִיָּה לָאו שְׁמֵיהּ הֵיזֵק.** דוחה הגמרא: **אִי 'מְחִיצָה'** האמורה במשנה היינו כותל, קשה, מדוע כתבה המשנה לשון **'בּוֹנִין אֶת הַכּוֹתֶל'**, והרי לשון **'בּוֹנִין אוֹתוֹ' מַבְעֵי לֵיהּ** – היה לה לכתוב, כלומר אותו כותל שכבר הוזכר.

מקשה הגמרא: **אֶלָּא מַאי** דעתך, ש'מחיצה' היינו **פְּלוּגְתָּא, אִי הָכִי,** קשה לשון המשנה **'שֶׁרָצוּ לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה'**, והרי לשון **'שֶׁרָצוּ לַחֲצוֹת' מַבְעֵי לֵיהּ,** שאין הדרך לומר 'לעשות חלוקה'. מתרצת הגמרא: לשון זו היא **כְּדַאֲמְרֵי אִינְשֵׁי** – כפי שרגילים האנשים לומר, **'הָא נַעֲבִיד פְּלוּגְתָּא'** – בוא נעשה חלוקה.

הגמרא מקשה על דעה זו הסוברת ש'מחיצה' היינו חלוקה, והיזק ראיה נחשב היזק. מקשה הגמרא: **וְאִי הֵיזֵק רְאִיָּה שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, מַאי אִירְיָא** – מדוע נקטה המשנה אופן **שֶׁרָצוּ** לחלוק, הרי **אֲפִילּוּ** בשלא **רָצוּ** שניהם לחלוק, אלא רק אחד מהם, **נַמִּי** שייך דין זה, שיכול כל אחד מהם לכפות את חבירו לחלוק בחצר ולבנות כותל באמצע, שהרי יש לו היזק ראיה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַסִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַשְׁנָתֵנוּ** עוסקת **כְּשֶׁאֵין בָּהּ** בחצר **דִּין חֲלוּקָה,** כלומר שאין בה ארבע אמות לכל אחד מהם, שאז אין לחולקה אלא מדעת שניהם, **וְהוּא דְּרָצוּ** – ולכן כתבה המשנה שרצו שניהם.

מקשה הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה באה המשנה לחדש, שמחמת כן כתבה דווקא אופן של חצר שאין בה דין חלוקה, לכאורה באה לחדש **דְּכִי לֵית בֵּיהּ** – שאף כשאין בחצר **דִּין חֲלוּקָה, כִּי רָצוּ** שניהם, **פְּלִגֵי** – חולקים, ואינם יכולים לחזור בהם, וקשה, שהרי כבר **תָּנֵינָא** – שנינו דין זה בפירוש במשנה להלן (יא.), **אֵימָתַי** אין חולקים חצר עד שיהא בה ארבע אמות לכל אחד, **בְּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים** בכך, **אֲבָל בְּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים** לחלוק, **אֲפִילּוּ פְּחוֹת מִכָּאן,** חולקין, ואינם יכולים לחזור בהם. מתרצת הגמרא: **אִי** משנתינו היתה עוסקת בחצר שיש בה דין חלוקה, ואת דין החצר שאין בה דין חלוקה היינו לומדים **מֵהָתָם, הֵיזֵק אֵימָא** שהדין שנאמר שם שאם התרצו חולקים **'אֲפִילּוּ בְּפָחוֹת מִכָּאן',** היינו **בְּמִסְיָפָס בְּעָלְמָא,** אך אינם חייבים לבנות כותל אבנים, משום שעיקר החלוקה תלויה ברצון שניהם, ויכול כל אחד לומר שהתרצה בחלוקה רק על דעת שיעשו בה מסיפס, ולא שיבנו כותל, ורק בחצר שיש בה דין חלוקה וכופים זה את זה על החלוקה, כופים גם לבנות כותל, **קָא מַשְׁמַע לָן הָכָא** – במשנתינו, שאף בחצר שאין בה דין חלוקה, אם התרצו לחולקה חייבים לבנות **כּוֹתֶל,** משום היזק ראיה.

מקשה הגמרא: וכיון שבמשנתינו התחדש שאם התרצו לחלוק, אף בחצר שאין בה דין חלוקה חייבים לבנות כותל, **לֵיתְנֵי הָא וְלֹא לֵיתְנֵי הַהּ** – היה לתנא לשנות רק את משנתינו ולא את המשנה להלן, שהרי לא התחדש בה דבר. מתרצת הגמרא: **הַיְינוּ** של המשנה להלן **אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ,** שם שנינו, **וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ** – ספרי תורה או נביאים וכתובים, הכתובים בקלף בכרך אחד, **אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים** לחלוק, **לֹא** יַחֲלוֹקוּ, כיון שיש גנאי לחולקם כך, ואגב דין זה ביארה המשנה שבדברים אחרים, אף שאין בהם דין חלוקה, אם שניהם רוצים בכך, חולקים.

(**לִישָׁנָא אַחֲרִינָא** – ויש שהביאו את הקושיא האחרונה, 'מאי קא משמע לן' ואת הקושיא שתביא הגמרא להלן 'כי רצו מאי הוי', בסדר אחר. שואלת הגמרא: לדעה זו ש'רצו' הכוונה שהתרצו בחלוקה, והיזק ראיה נחשב היזק, **וְכִי רָצוּ** שניהם לחלוק, **מַאי חָזֵי** – מה בכך, ומדוע אמרה המשנה שהם חייבים לבנות כותל, **לֵיהֲדַר בֵּיהּ** – יחזור בו אותו שאינו רוצה לבנות. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** מדובר **בְּשָׁקְנוּ מִידֵּי,** ואחר הקנין אינו יכול לחזור, **כּוּ'.**

מקשה הגמרא: כיון שחידוש המשנה הוא שהיזק ראיה נחשב היזק, אם כן, **אַדְּאַשְׁמְעִינָן** – עד שמשמיענו התנא זה **בְּחָצֵר שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, וְהוּא דְּרָצוּ** שניהם לחלוק, **לִישְׁמְעִינָן** דין זה **בְּחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא רָצוּ** שניהם לחלוק, אלא רק אחד מהם, והיתה המשנה מלמדת שמלבד הכפיה על החלוקה כופהו גם לבנות כותל. מתרצת הגמרא: **אִי אַשְׁמְעִינָן** דין זה **בְּחָצֵר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא רָצוּ** שניהם לחלוק, **הָוֵה אָמִינָא** שבחצר **שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, אֲפִילּוּ רָצוּ** שניהם **נַמִּי לֹא** יכפה אחד מהם את שותפו לבנות כותל, שכן יכול הלה לטעון שהתרצה לחלוק במסיפס, ולא בכותל, **קָא מַשְׁמַע לָן** התנא במשנתינו שגם בחצר שאין בה דין חלוקה יש חיוב לבנות כותל, משום היזק ראיה.

מקשה הגמרא: **וּמִי מָצִית אָמְרַת הָכִי** – וכי היית יכול לסבור שבחצר שאין בה דין חלוקה אין חיוב לבנות כותל אף שנתרצו לחלוק, **וְהָא קָתָנֵי בַּסֵּיפָא** של המשנה להלן (יא.), **אֵימָתַי** אין חולקים חצר שאין בה דין חלוקה, **בְּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים** לחלוק, **אֲבָל בְּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים, יַחֲלוֹקוּ, מַאי לַאו, אַכּוֹתֶל** – שחייבים לחלוק על ידי בניית כותל. מתרצת הגמרא: **לֹא** – את המשנה להלן אפשר לפרש שלשון 'יחלוקו' היינו **אַמִּסְיָפָס בְּעָלְמָא,** והוצרכה משנתינו לחדש שאף בחצר שאין בה דין חלוקה, אם נתרצו בחלוקה כופים לבנות כותל.

מקשה הגמרא: אם כן, **לֵיתְנֵי הַאי וְלֹא לֵיתְנֵי הַאי** – היה לתנא לשנות רק את משנתינו ולא את המשנה להלן (יא.), שהרי לא התחדש בה שום דין. מתרצת הגמרא: **סֵיפָא** של המשנה שם **אִצְטְרִיכָא לֵיהּ,** שם שנינו **וּכְתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים** לחלוק, **לֹא** יַחֲלוֹקוּ, ואגב דין זה ביארה המשנה שבדברים אחרים שאין בהם דין חלוקה, אם שניהם רוצים, חולקים).

הגמרא מקשה על דעה זו הסוברת ש'מחיצה' היא חלוקה. מקשה הגמרא: **בְּמַאי אוֹקֵימְתָּא לְמַתְנִיתִין** – באיזה אופן הוצרכת להעמיד את משנתינו, **בְּחָצֵר שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה,** ולכן נקטה המשנה לשון 'רצו', **וְאִי בְּחָצֵר שֶׁאֵין בָּהּ דִּין חֲלוּקָה, כִּי רָצוּ מַאי חָזֵי** – מה בכך שהתרצו לחלוק, **נֵיהֲדְרוּ בָּהּ** – הרי כל אחד מהם יכול לחזור בו מהחלוקה, וממילא לא יתחייב לבנות כותל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַסִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** מדובר באופן שֶׁכבר **קָנוּ מֵיָדָן** – עשו קנין חליפין על החלוקה, ולכן אין אחד מהם יכול לחזור בו. מקשה הגמרא: **וְכִי קָנוּ מֵיָדָן, מַאי חָזֵי** – מה בכך, והרי

המשך בעמוד מג

קנין חליפין יכול לחול רק על דבר שגופו נקנה, ואילו כאן, קְנָנָן
דְּבָרִים בָּעֲלְמָא הוּא – זהו קנין על דיבוריהם בלבד, שיחלקו, וכיון
שאין הקנין חל על דבר שאין בו ממש, הם יכולים לחזור בהם.
מתרצת הגמרא: כוונת רבי יוחנן שמדובר בְּאופן שֶׁקָּנוּ מֵרֵדָן
בְּרוּחוֹת – שכל אחד מהם בחר לו את חלקו בחצר, והקנה לחבירו
את חלקו בשטח שבחר חבירו, וכיון שהקנין חל על הקרקע, אינם
יכולים לחזור בהם.
תירוץ נוסף: רַב אַשִׁי אָמַר, אין מדובר בקנין חליפין, אלא בְּגוֹן
שֶׁאחרי שברר כל אחד את חלקו, הָלַךְ וְזֶה בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהֶחְזִיק – עשה
קנין חזקה, כגון שעדר מעט, וְכן הלך וְזֶה בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהֶחְזִיק, ולכן
אינם יכולים לחזור בהם, ומאחר שחלה החלוקה כופה כל אחד
את חבירו לבנות כותל, משום היזק ראיה.
שנינו במשנה (לעיל ב.): מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לִבְנוֹת את כותל המחיצה
מגויל, גזית כו'. מבארת הגמרא מה הם סוגי אבנים אלו: 'גָּוִיל',
היינו אֲבָנִי דְּלֹא מְשַׁפְּיָא – אבנים שאינן משויפות וחלקות אלא יש
בהן בליטות, ורוחבן ששה טפחים, וכך הוא עובי הכותל. 'גָּזִית', הן
אֲבָנִי דְּמְשַׁפְּיָא – אבנים משויפות, שהחליקו את פניהן, דְּכָתְבִי
(מלכים א' ז ט) לגבי האבנים שבהן השתמש שלמה המלך לבניית בית
המקדש ולבנין ביתו, 'כָּל אֵלֶּה אֲבָנִים יְקָרוֹת כְּמִדַּת גָּזִית (וְגוֹ')
מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה', כלומר שהיו אלו אבנים המשויפות בכלי הקרוי
מגרה, וכשמשייפים מאבן הגויל את בליטות האבן שעוביין טפח,
נשארת אבן גזית שעוביה חמשה טפחים. 'כְּפִיסִין' הם אֲרֻחֵי –
אריחים, חצאי לבינים, ורוחב לבינה הוא שלשה טפחים, והבונה
כותל מכפיסין נותן חצי לבינה מכאן וחצי לבינה מכאן וטפח טיט
באמצע, ונמצא שכותל כפיסין רחב ארבעה טפחים. 'לְבֵנִין' הן
לִיבְנֵי – לבינים שלמות, ורוחב לבינה הוא שלשה טפחים.
מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבָּה בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, מַמַּאי – מנין
לנו דְּאבן 'גָּוִיל' אֲבָנִי דְּלֹא מְשַׁפְּיָא נִינְהוּ, וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא – הטפח
שכותל גויל יתר על כותל גזית, הוא לְמוֹרְשָׁא דְּקָרְנָתָא – לבליטות
שבאבני גויל, דִּילְמָא – שמא נאמר שגויל פָּלָגָא [–חצי] דְּאבן גָּזִית
הוּא, כלומר שמניחים שני חצאי אבן גזית לרוחב הכותל, וְהַאי
טֶפַח יְתֵירָא – הטפח הנוסף שכותל גויל יתר על כותל גזית, לְבֵנֵי
אוּרְבֵי הוּא – הוא לרווח שבין שתי השורות של חצאי האבנים,
שמניחים שם טיט בעובי טפח, וּמַקְשְׁיָא לְגבי כְּפִיסִין, שהם
אֲרֻחֵי, וּלְבֵנִין הן לִיבְנֵי – לבינים שלימות, וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא שיש
בכותל כפיסין יותר מבכותל לבינים, הוא לְבֵנֵי אוּרְבֵי – לרווח
שבין חצאי הלבינים, שמניחים שם טיט.
מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי, וְלִימְעַמֵּיךְ – ולשיטתך, שאתה
סבור שהגמרא פירשה מדעתה מהו גויל וגזית וכו', אם כן, גם מה
שפירשנו שכְּפִיסִין הם אֲרֻחֵי, מְנָלָן, שמא נפרש שהם לבינים שאינן
משויפות ולכן הם רחבות טפח מכותל לבינים, אֶלָּא לגבי כפיסין
גְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ – מקובל בידינו שזה פירוש הדבר, וּגְוִיל נַמִּי – גם
פירוש זה, ש'גויל' הוא אֲבָנִי דְּלֹא מְשַׁפְּיָא, והטפח היתר הוא
לבליטות האבן, גְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ.
אִיבָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים שהיתה הקושיא בלשון אחרת, אָמַר
לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַוְיָא לְרַב אַשִׁי, מַמַּאי דְּכְפִיסִין אֲרֻחֵי
נִינְהוּ – שכפיסין הם חצאי לבינים, וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא שבכפיסין הוא
לְבֵנֵי אוּרְבֵי, דִּילְמָא, מַאי כְּפִיסִין, אֲבָנִי דְּלֹא מְשַׁפְּיָן, וְהַאי טֶפַח
יְתֵירָא הוא לְמוֹרְשָׁא דְּקָרְנָתָא – לעובי הבליטות שאינם משויפות,
כְּדְקָאַמְרִינַן לעיל, שגויל הם אֲבָנִי דְּלֹא מְשַׁפְּיָן וגָּזִית אֲבָנִי דְּמְשַׁפְּיָן,
וְהַאי טֶפַח יְתֵירָא שבכותל גויל הוא לְמוֹרְשָׁא דְּקָרְנָתָא. מתרצת
הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אשי, וְלִימְעַמֵּיךְ, שגְּוִיל הן אֲבָנִי דְּלֹא מְשַׁפְּיָן,
מְנָלָן, שמא הם חצאי אבני גזית, אֶלָּא בודאי גְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ, הָכָא
נַמִּי – גם פירוש זה, שכפיסין הם חצאי לבינים, גְּמָרָא גְּמִירֵי לָהּ.
הגמרא לומדת דין מהאמור במשנה: אָמַר אַבָּיֵי, שָׁמַע מִינָּהּ – יש
ללמוד מהמבואר במשנה שבכותל כפיסין יש טפח טיט בין שני
חצאי הלבינים, שכָּל בֵּינֵי אוּרְבֵי – בכל אופן שנותנים טיט בין שני
חצאי לבינים, עובי הטיט צריך להיות טֶפַח. ומפרש אביי: הֲנֵי מִילֵּי
– דין זה הוא דווקא בְּטִינָא – כאשר שמים שם רק טיט, אֲבָל
בְּרֵיכְבָא – כאשר שמים שם אבנים דקות וטיט בָּעֵי טְפֵי – צריך
להיות עוביו יותר מטפח, שכן ריכסא אינו נדבק יפה. וְאֵיבָּא
דְּאָמְרֵי, שפירש אביי את כוונתו באופן הפוך, שדין זה שצריך עובי
טפח הֲנֵי מִילֵּי בְּרֵיכְבָא, אֲבָל בְּטִינָא, לֹא בָּעֵי כּוּלֵּי הַאי – אין צורך
בכך, אלא די בפחות, שכן הוא נדבק יפה.
התבאר במשנה שכותל גזית צריך להיות רחב חמשה טפחים,
ולהלן (ה.) מבואר שגובה כותל המונע היזק ראיה הוא ארבע אמות.
מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא – האם ניתן ללמוד מהמשנה, דְּכַנְּוָית,
(ד)כָּל אַרְבַּע אַמּוֹת גּוֹבַהּ שיש בו, רק אִי חֲיֵי פּוּתְיָא – רוחבו, כלומר
עובי הכותל חֲמִשָּׁה טפחים, קָאֵי – עומד הכותל, וְאִי לֹא, לֹא קָאֵי,
ולכן הצריכה המשנה שכותל גזית יהיה רחב חמשה טפחים. והרי
לפי חשבון זה נמצא שכותל בגובה שמונה אמות, צריך להיות
עוביו עשרה טפחים כדי שלא יפול, וכן הלאה, וְקשׁה, דהָא אָמַר
מָרֵי סְתָם' – הכותל שהיה בבית המקדש הראשון בין ההיכל לבין
קודש הקדשים, היה בנוי מאבני גזית (מלכים א' ה לא), דַּהֲוָאי גָּבְהַהּ
תְּלָתִין אַמָּהָתָא – שהיה גבוה שלשים אמה (מלכים א' ו ב), וְלָא הֲוָה
פּוּתְיָא אֶלָּא שִׁית פּוּשְׁכֵי – ורוחבו היה רק ששה טפחים, וְאַף על פִּי
כֵּן קָם – עמד כותל זה ולא נפל.
מתרצת הגמרא: אמנם כותל של ארבע אמות צריך רוחב חמשה
טפחים כדי לעמוד, אך אין צורך להוסיף רוחב של חמשה טפחים
על כל ארבע אמות נוספות, אלא אף אם הכותל גבוה שלשים
אמה, כמו 'אמה טרקסין', בֵּינוֹן דְּאִיכָּא טֶפַח יְתֵירָא – כיון שיש בו
טפח יתר על חמשת הטפחים שהזכירה המשנה, כמו ש'אמה
טרקסין' היתה רחבה ששה טפחים, קָאֵי – עומד הכותל.
מקשה הגמרא: וּלפי זה, שכותל בעובי ששה טפחים יכול לעמוד
אף אם הוא גבוה מאד, בְּמַקְדָּשׁ שֵׁנִי, מַאי טַעֲמָא לֹא עָבְדוּ [–לא
עשו] אַמָּה טַרַקְסִין, אלא עשו במקומה שתי פרוכות, והרי אף
שהיה גבוה יותר משלשים אמה, כיון שהיה רוחבו ששה טפחים
לא היה נופל. מתרצת הגמרא: כִּי קָאֵי – מה שכותל של ששה
טפחים יכול לעמוד, בְּגובה תְּלָתִין אמה קָאֵי, אך טְפֵי – יותר מזה,
לֹא קָאֵי, וכיון שמקדש שני היה גבוה ממקדש ראשון, לא יכלו
לבנות שם כותל כה גבוה.
מבארת הגמרא: וּמְנָלָן דְּאבן מקדש שני הָוָה גָּבְהַהּ טְפֵי – יותר
ממקדש ראשון, דִּכְתִיב (חגי ב ט) 'גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאַחֲרוֹן
[–מקדש שני] מִן הָרִאשׁוֹן', ונחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בפירוש הפסוק,
וְאָמְרֵי לָהּ שנחלקו בזה רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר, חַד מהם אָמַר, שהיה
בית שני 'גדול' מבית ראשון בְּבִנְיָן – שהיה גבוה ממקדש ראשון,
וְחַד אָמַר, שהיה בית שני 'גדול' מבית ראשון, זהו
לְעובי הבליטות שאינם משויפות,

בְּשָׁנִים – שהיה קיים ארבע מאות עשרים שנה, ובית ראשון עמד ארבע מאות ועשר שנה. אומרת הגמרא: וְאִיתָא לְהָא וְאִיתָא לְהָא – שני הדברים נכונים, שבית שני היה גבוה מבית ראשון, וגם התקיים יותר שנים.

הגמרא חוזרת לנידון של אמה טרקסין. מקשה הגמרא: אף שלא יכלו לבנות את כל ה'אמה טרקסין' בגזית, עדיין קשה, וְנֶעֱבְדוּ – ויעשו רק תְּלָתִין אַמִּין בְּבִנְיָן של גזית, כמקדש ראשון, וְאִידָךְ – את השאר נֶעֱבִיד בְּפָרוֹכֶת. מתרצת הגמרא: כִּי קָאֵי תְּלָתִין אַמָּהָתָא – מה שבמקדש ראשון עמד הכותל בגובה שלשים אמה, נַמִּי אַגַּב תִּקְרָה וְמַעֲזִיבָה הֲוָה קָאֵי – גם גובה זה היה עומד רק מחמת שהכבידו עליו התקרה והמעזיבה [–טיט שעל התקרה] וגרמו שלא יטה לצדדים, אך בְּלֹא תִּקְרָה וּמַעֲזִיבָה, לֹא הֲוָה קָאֵי, ואם היה נבנה בגובה שלשים אמה ומעליו פרוכת, לא היה עומד.

מקשה הגמרא: אף שלא יכלו לבנותו בגובה שלשים אמה, אך בגובה מסוים ודאי אפשר לבנותו, וְאִם כֵּן, לֶיעֱבִיד מַה דְּאֶפְשָׁר, בְּבִנְיָן אבנים, וְלֶיעֱבִיד אִידָךְ – ואת השאר יעשו בְּפָרוֹכֶת. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, נְמִירֵי – דין זה היה מקובל בידם, אִי כּוּלְּהוּ בְּפָרוֹכֶת, אך אי אפשר לעשות חלק בבנין וחלק בפרוכת. ומבארת הגמרא את המקור לכך: 'אִי כּוּלְּהוּ בְּבִנְיָן' למדו מִמִּקְדָּשׁ ראשון, שבו היה רק כותל, 'אִי כּוּלְּהוּ בְּפָרוֹכֶת' למדו מִמִּשְׁכָּן שעשה משה במדבר, שבו היתה רק פרוכת.

שנינו במשנה: גויל, זה נותן שלשה טפחים וכו'. אֵיבַעְיָא לְהוּ, שיעורים אלו ששנינו במשנה לגבי כותל גויל, גזית וכו', האם הם שיעורי עובי של 'הֵן וְסִידָן' – האבנים עצמן, יחד עם הסיד שעליהן, אוֹ דִילְמָא, 'הֵן בְּלֹא סִידָן', ועובי הכותל עם הסיד הוא יותר מכך. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מִסְתַּבְּרָא שהם שיעורים של הֵן וְסִידָן, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ הֵן בְּלֹא סִידָן, לֵיתְנֵיהּ לְשִׁיעוּרֵיהּ – צריך היה התנא לשנות את שיעור הכותל עם הסיד, כשהוא גמור, אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ, הֵן וְסִידָן. דוחה הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ הֵן בְּלֹא סִידָן, וְבֵינָן דְּלֹא הֲווֹ עובי הסיד טֶפַח, אלא פחות, לכן לֹא תָּנֵי התנא את שיעורו. מקשה הגמרא על הדחיה: וְהָא קָתָנֵי במשנה 'בַּלְבִּינִין וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה, וְזֶה נוֹתֵן טֶפַח וּמֶחֱצָה', הרי שנקט התנא שיעורים פחותים מטפח. מתרצת הגמרא: הָתָם כל חצי חֲזִי לְאִיצְטְרוּפֵי [–ראוי להצטרף] לטפח שלם, שהרי כל אחד נותן חצי, אך בסיד כל אחד נותן פחות מחצי, ולכן לא כלל התנא את הסיד בשיעוריו.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק ממשנה: תָּא שְׁמַע, שנינו בעירובין (יג:), הַקּוֹרֶה שֶׁאָמְרוּ חכמים לגבי שיתופי מבואות, שיעור רָחְבָּהּ הוא כְּדֵי לְכַבֵּל אֲרָיֵה, וְהָאֲרִיֵה הוא חֲצִי לְבֵינָה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, ומוכח שעובי לבינה הוא שלשה טפחים, וכיון שמבואר במשנתינו ששיעור כותל לבינים הוא שלשה טפחים, הרי שהשיעור הוא של האבנים ללא הסיד. דוחה הגמרא: הָתָם – בעירובין, מדובר בְּרַבְרְבָתָא – בלבינים גדולות, שעוביין שלשה טפחים ללא סיד, אך במשנתינו מדובר בלבינים רגילות, שעוביין שלשה טפחים הוא רק עם הסיד. ומוכיחה זאת הגמרא: דַּיְקָא נַמִּי – וכן מדויק מהמשנה שם, דְּהִדְרֵי קָתָנֵי 'לבינה שֶׁל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים', מִכְּלַל דְּאִיכָּא זוּטְרָא – משמע שיש לבינה קטנה יותר, ולכן הוצרך התנא לפרט לאיזו לבינה כוונתו, אך סתם לבינה היא קטנה משלשה טפחים, ושיעור שלשה טפחים שבמשנתינו הוא יחד עם הסיד. מסיימת הגמרא: אכן שְׁמַע מִינָּהּ שמשנתינו עוסקת בכותל לבינים עם הסיד, והוא הדין בשאר סוגי האבנים.

אגב שהוזכר לעיל (ע"א) כבוד בית המקדש השני, מקשה הגמרא על אופן בנייתו על ידי הורדוס: אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא לֵיתְתֵּי אִינִישׁ בְּנֵי בְּנִישְׁתָּא – אסור לאדם להרוס בית כנסת, אף אם עושה כן כדי לבנות בית כנסת אחר, עַד דְּבָנֵי בֵּי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי – עד שיבנה בית כנסת אחר. וטעם הדבר, אֵיכָּא דְּאָמְרֵי מִשּׁוּם פְּשִׁיעוּתָא – שמא יארע אונס ולא יבנוהו, וְאֵיכָּא דְּאָמְרֵי, מִשּׁוּם צְלוּיֵי – תפילה, שעד בניית החדש לא יהיה היכן להתפלל. מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה ההבדל לענין הדין בין הטעמים. ומבארת, אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, אופן דְּאִיכָּא (בי כנישתא אחריתי) [דּוּכְתָּא לְצַלּוֹיֵי] – שיש מקום אחר להתפלל בו, ששייך רק הטעם הראשון, שמא לא יבנוהו כלל.

מספרת הגמרא: מְיֻמָּר וּמַר זוּטְרָא, היה להם בית כנסת לימות הקיץ, שחלונותיו גדולים והאויר נכנס בו, ובית כנסת אחר לחורף, שתקרתו נמוכה, כתליו עבים וחלונותיו מועטים, וְסָתְרֵי וּבָנוּ בֵּי קַיְיטָא, בְּכִיתְוָוא – ובחורף היו סותרים ובונים מחדש את בית הכנסת של הקיץ, [וְסָתְרֵי] וּבָנוּ בֵּי כִּיתְוָוא בְּקַיְיטָא – ובקיץ היו סותרים ובונים מחדש את בית הכנסת של החורף.

הגמרא מברר אם יש אופנים שמותר לסתור את הישן קודם בניית החדש: אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, נָכוּ זוּזֵי וּמָחֲתֵי – גבו מעות והניחום ביד הגבאי, מַאי, האם מותר לסתור את הישן, או שיש לחשוש לפשיעה. אָמַר לֵיהּ רב אשי, אף באופן זה אסור, דְּיִלְמָא מִיתְרְמֵי לְהוּ – שמא יזדמן להם פְּרִיזִין שְׁבוּיִים, וְיָהֲבִי לְהוּ – ויתנו את המעות לצורך זה, ולא יבנוהו.

חזר ושאלו רבינא: אם שָׁרֵיגִי לֵיבְנֵי – מסודרות ומוכנות הלבינים, וְהַדְרֵי הוּדְרֵי – ומתוקן המשען של הגג, וּמָחֲתֵי כְּשׁוּרֵי – והקורות מוזמנות לבנין, מַאי. אָמַר לֵיהּ רב אשי, גם בזה אסור, והטעם, זִמְנִין דְּמִתְרְמֵי לְהוּ פְּרִיזִין שְׁבוּיִים, מְזַבְּנֵי וְיָהֲבִי לְהוּ – שמא ימכרו את צרכי הבנין לפדיון שבויים, ולא יבנוהו.

הקשה רבינא: אִי הָכִי, אֲפִילּוּ אם כבר בָּנוּ את החדש נַמִּי נחשוש שימכרוהו לצורך פדיון שבויים, ונאסור לסתור את הישן עד שיתחילו להתפלל בחדש. אָמַר לֵיהּ רב אשי, דִּירְתֵּיהּ דְּאִינְשֵׁי לֹא מְזַבְּנֵי – אין דרך אנשים למכור את דירתם, וכל שכן שלא ימכרו בית כנסת שנגמרה בנייתו.

מבארת הגמרא מתי מותר לסתור בית כנסת: וְלֹא אֲמָרַן שאסור לסתור את הישן, אֶלָּא באופן דְּלֹא חֲזֵי בָּהּ תְּיוּהְא – שלא נראה בו סדק שיכול לגרום לו ליפול, אֲבָל חֲזֵי בָּהּ תְּיוּהְא, סָתְרֵי וּבָנֵי – סותרים את הישן ואחר כך בונים את החדש. וראיה לדבר ממעשה שהיה, כִּי אָתָא דְּרַב אַשִׁי חֲזָא בָּהּ תְּיוּהְא בִּכְנִישְׁתָּא דְּמָתָא מְחַסְיָא – רב אשי ראה סדק בבית הכנסת של העיר 'מתא מחסיא', וְסָתְרֵיהּ, וּכדי שלא יתעצל בבניית החדש, עַיֵּיל לְפוּרְיֵיהּ לְהָתָם – והכניס את מיטתו לשם, וישן שם, כדי שיצטער מהחמתה והגשמים ויזדרז בבנייתו, וְלֹא אַפְקֵיהּ – ולא הוציאה עַד דְּמִתְקַן לֵיהּ שְׁפֵיכֵי – שהתקינו את מרזביו, שזהו סיום הבנין.

לפי מה שהתאבאר עד כאן מבררת הגמרא את המעשה שהיה בבניית בית המקדש השני. מקשה הגמרא: וְכָבָא בֶּן בּוּטָא, חֵיכִי אַפְּקֵיהּ לֵיהּ – היאך נתן עֵצָה לְהוֹרְדוֹס לְמִסְתְּרֵיהּ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ קודם שבנה אחר, כמובא להלן, וְהָאָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא לֵיסְתּוֹר אִינִישׁ בֵּי כְּנִישְׁתָּא עַד דְּבָנֵי בֵּי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתָא.

מתרצת הגמרא שני תירוצים: אִי בָּעֵית אֵימָא, שבבא בן בוטא תְּיוּהְא חֲזָא בֵּיהּ – ראה סדק בבית המקדש, שאז מותר וצריך לסותרו. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, מַלְכוּתָא שַׁאנִי דְּלֹא הָדְרָא בֵּיהּ – שונה דין המלך, שאינו חוזר בו מדיבורו, ואין בו חשש פשיעה, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, אִי אָמַר מַלְכוּתָא 'עָקְרָנָא טוּרֵי' – אם המלך אמר שיעקור את ההר, עָקַר טוּרֵי, וְלֹא הָדַר בֵּיהּ – ולא יחזור בו.

הגמרא מביאה את המעשה בהורדוס: הוּרְדוֹס, עַבְדָּא דְּבֵית חַשְׁמוֹנַאי הֲוָה, נָתַן עֵינָיו בְּאוּתָהּ תִּינוֹקֶת – בנערה אחת מבית חשמונאי, לישאנה. יוֹמָא חַד שָׁמַע הַהוּא גַּבְרָא בַּת קָלָא דְּאָמַר 'כָּל עַבְדָּא דְּמָרְיֵיד חַשְׁתָּא, מַצְלַח' – יום אחד שמע הורדוס בת קול שאמרה, כל עבד שימרוד עכשיו, יצליח. קָם, וְקַטְלֵינְהוּ לְכוּלְּהוּ שאמרה – הרג את כל אדוניו בית חשמונאי, וְשַׁיְּירֵהּ לְהַהִיא יְנוּקְתָּא – ושייר את אותה נערה. כִּי חֲזָת הַהִיא יְנוּקְתָּא דְּקָא בָּעֵי לְמִינְסְבָהּ – כשראתה הנערה שרצונו לישאנה, סָלְקָא לְאִיגָּרָא – עלתה לגג, וְרָמְיָא קָלָא – והרימה קולה וְאָמְרָה, כָּל מַאן דְּאָתֵי וְאָמַר מְבִית חַשְׁמוֹנַאי קָאָתֵינָא, עַבְדָּא הוּא – כל מי שיאמר 'מבית חשמונאי אני

המשך בעמוד צד

בא, הרי הוא מזרע הורדוס שקרא עצמו על שמם, שהוא עבד, דִּלְמָא אִישְׁתַּיְירָא מִינַּיְיהוּ אֶלָּא הַהִיא יְנוּקְתָּא – שהרי לא נשארה מהם אלא נערה זו, וְהַהִיא יְנוּקְתָּא נָפְלָה מֵאִינָּרָא לְאַרְעָא – מהגג לארץ, ומתה. לאחר שמתה, טְמָנָהּ הורדוס שֶׁבַע שָׁנִין בְּדוּבְשָׁא – בדבש, כדי שיתקיים גופה. אִיכָּא דְּאָמְרֵי שְׁבָא עָלֶיהָ לאחר מיתתה, וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי שלֹא בָּא עָלֶיהָ. דְּאָמְרֵי לָהּ בָּא עָלֶיהָ, הָא דְּטָמְנָהּ בדבש הִיטֵּה לִיתּוֹבֵיהּ לְיִצְרֵיהּ – ליישב את יצרו. וּדְאָמְרֵי לָהּ לֹא בָּא עָלֶיהָ,

אֵי דְּטָמְנָהּ, כִּי הֵיכִי דְּנֵאמְרוּ האנשים שאינם יודעים שמתה, שֶׁמֶּא מֶלֶךְ נָסַב [–נשא].

ממשיכה הגמרא לספר את מעשי הורדוס: לאחר שמלך הורדוס, ידע שעבד פסול למלכות, וְאָמַר בלבו, מַאן דְּרַיֵּישׁ מהפסוק (דברים יז טו) 'מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ' שיהיה המלך מהמובחר שבאחיך, ולא עבד, רַבָּנָן הֵם, קָם וְקַטְלִינְהוּ לְכוּלְּהוּ רַבָּנָן, וְשַׁבְקֵיהּ [–השאיר בחיים] לְבָבָא בֶּן בּוּטָא, לְמִשְׁקַל עֻצָּה מִנֵּיהּ – כדי ליטול ממנו עצות.